

Jaargang 3,
nummer 1

Januari 2013

Mens en dier

HYGIEË

Colofon

Redactie

Anne-Fleur Brand

Eva Roerink

Thom van Strien

Anna Tellegen

Nienke Wagenaar

Lay-out

Anna Tellegen, Eva Roerink

Contact

redactie@voormensendier.nl

Bestuur

studievereniging Hygieia

Ellen Hartemink—Voorzitter

Joyce Koomen—Secretaris

Eva Roerink—Fiscus

Monique Conradi —
Vicevoorzitter

Aniek Lotterman—PR &
Sponsoring

Anne-Fleur Brand —Assessor

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
<i>Toxocaracanis</i> bij de hond en bij de mens Saskia van de Vorst	4
RIVM symposium 'dieren onderweg' Joyce Koomen	6
Verbeterde samenwerking bij uitbraken van zoönosen J.J. Oosterheert	8
'Functionaliteit boven schoonheid' Ben van Rosmalen	9
One Health bij defensie Anne-Fleur Brand	10
De cirkel van geweld Chantal van Es, Lieke Schmitz en Anouk Sleiderink	13
Column Lotte Kok	14
Achterpagina	16

Voorwoord

Beste lezer,

Het is 2013! De voorspelling van de Maya's is niet uitgekomen en de wereld is niet vergaan.

In 2012 is er veel gebeurd in Volksgezondheid- en Dierwelzijnland. Zoals de grote uitbraak van Salmonella, door besmette zalm met ten minste vier doden tot gevolg, meer dan 50% reductie van het veterinaire antibioticagebruik in de eerste helft van 2012 en op nota bene 21 december 2012 werd definitief besloten de pelshouderij in Nederland te verbieden vanaf 15 januari 2013.

Hoewel 2012 al een turbulent jaar was, zal 2013 wederom genoeg voor ons in petto hebben. Laten we ons daarom op het nieuwe jaar

richten. Vanaf 1 januari 2013 treedt de nieuwe Wet Dieren in werking en er zal uiteraard verder worden gewerkt aan de samenwerking tussen artsen en dierenartsen.

Ook Hygieia zal zich komend jaar weer volop inzetten om leuke en interessante activiteiten te organiseren. We zullen leden en geïnteresseerden op de hoogte te houden van ontwikkelingen op het gebied van volksgezondheid, hetzij via dit magazine, hetzij via dit magazine, via de website, via Facebook en zelfs via Twitter. We hopen dit jaar weer net zoveel enthousiaste deelnemers en reacties te ontvangen.

In deze editie blikken we echter nog even terug op 2012, middels verslagen van een drietal interessante activiteiten. Er is een impressie van het jaarlijkse RIVM-symposium,

een samenvatting van de lezing over one health bij defensie georganiseerd door de Volksgezondheidscommissie en een verslag over het najaarssymposium van Hygieia, georganiseerd in samenwerking met geneeskundige studievereniging GAMMA. Het thema van deze dag was het (mogelijke) verband tussen mishandeling bij mensen en bij huisdieren.

Ik wens u veel leesplezier. Mocht u ideeën of opmerkingen voor ons magazine hebben, dan kunt u de redactiecommissie mailen op:

redactie@voormensendier.nl

De Redactiecommissie ■

“De wereld is niet vergaan”

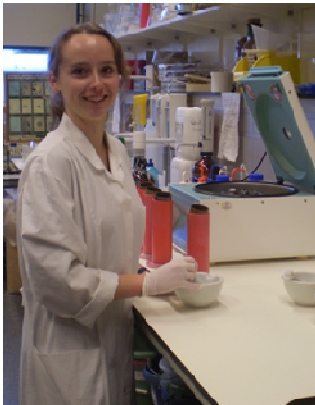
Er is weer plek in de Volksgezondheidscommissie!

De

Volksgezondheidscommissie is per direct op zoek naar enthousiaste nieuwe leden! Deze commissie organiseert activiteiten met betrekking tot Volksgezondheid en organiseerde vorig jaar de lezing over dierenartsen bij Defensie. De commissie is druk bezig om in het nieuwe

jaar nog meer interessante lezingen en excursies te organiseren. Interesse? Neem contact met ons op via info@voormensendier.nl

Toxocara canis bij de hond én de mens

Saskia van de Vorst, in het studenten parasieten lab van de afdeling Infectieziekten en Immunologie van de faculteit diergeneeskunde

Toxocara canis ei bij een 400x vergroting.⁴

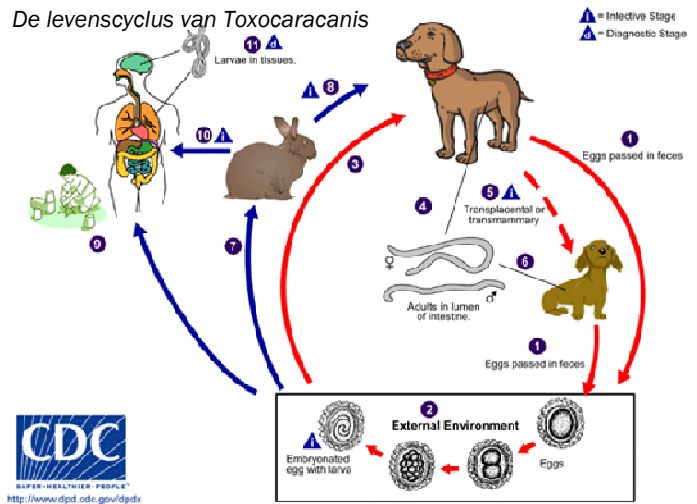
Als je de

wormbestrijdingsrichtlijn van de ESCCAP erop naslaat, blijkt dat *Toxocara canis* de bepalende worm is voor het huidige standaard ontwormingsbeleid in Nederland. Het is een veelvoorkomende witte spoolworm (nematode) bij de hond die leeft in het lumen van de dunne darm en zich voedt met darminhoud. In een studie uit 2009 is gebleken dat bij 4,4% van de honden in Nederland *T.canis* eieren in de feces zijn terug te vinden. Vrouwelijke wormen produceren 200.000 eieren per dag. Deze *T.canis* eieren worden ongeëmbryoneerd uitgescheiden en zijn nog niet infectief wanneer ze in de omgeving terecht komen. Afhankelijk van de omstandigheden zullen de eieren zich in twee weken tot enkele maanden ontwikkelen tot het infectieve stadium dat tenminste 1 jaar kan overleven onder optimale omstandigheden.

Honden kunnen op vier manieren geïnfecteerd raken: door orale opname uit de omgeving, door het eten van een paratenische gastheer, intra-uterien en lactogeen. Bij jonge pups tot 2-3 maanden leeftijd leidt infectie met *T.canis* larven tot een tracheale migratie. De larven worden opgehoest en ingeslikt en kunnen in de darm uitgroeien tot volwassen wormen. Bij oudere dieren vanaf 6 maanden leeftijd en bij paratenische gastheren vindt er een somatische migratie plaats. De larven migreren naar verschillende weefsels in het lichaam om daar ingekapseld te worden. Deze leeftijdsresistentie ontwikkelt zich waarschijnlijk in de vorm van een vertraagde overgevoeligheidsreactie die plaatsvindt in de longen.

“Klachten ten gevolge van VLM worden meestal gezien bij kinderen tussen de 1 en 7 jaar”

De levenscyclus van *Toxocaracanis*

Met name pups laten klinische verschijnselen zien van een *T.canis* infectie ten gevolge van de tracheale migratie met respiratoire verschijnselen zoals hoesten en dyspneu. Volwassen wormen kunnen ook problemen geven in de darm zoals een mucöide enteritis, een partiële of gehele obstructie van de darmen en soms een perforatie met peritonitis tot gevolg. Pups kunnen in het geval van een heftige infectie binnen een paar dagen sterven. Volwassen honden zijn echter zelden klinisch aangetast.

Wat betreft de humane toxocarosis, 2 tot 20% van de West-Europese bevolking wordt serologisch positief getest voor blootstelling aan *Toxocara canis*. Echter, de meeste mensen die blootgesteld zijn aan de parasiet ontwikkelen geen klinische verschijnselen. Belangrijke transmissieroutes voor de mens zijn de orale opname van infectieve *T.canis* eieren van vervuilde grond en van ongewassen handen, consumptie van rauwe groenten of van larven in onvoldoende verhit orgaan en spierweefsel van geïnfecteerde paratenische gastheren, zoals kippen, koeien en schapen. Ook worden eieren gevonden in de vacht van de hond.

Wanneer *T.canis* eieren worden opgegeten door de mens, komen de larven vrij in de maag en penetreren de mucosa van de dunne darm. Via bloed- en lymfevaten migreren ze naar de rest van het lichaam, met name naar de lever, waar ze ingekapseld worden. *T.canis* larven kunnen het immuunsysteem van de gastheer ontlopen en zo tot 10 jaar in het weefsel overleven. Bij hoge aantallen *T.canis* larven zal er een immuunreactie optreden en dit zal leiden tot het Viscerale LarvaMigrans syndroom (VLM). De meeste larven zullen dood gaan of ingekapseld worden. Klachten ten gevolge van VLM worden meestal gezien bij kinderen tussen de 1 en 7 jaar (met een gemiddelde leeftijd van 2 jaar) vanwege het feit dat kinderen vaker in contact komen met potentieel gecontamineerde grond. De klinische symptomen bestaan uit algehele malaise, koorts, buikpijn, dyspneu en hoesten. Bij een infectie met een klein aantal larven, zoals meestal het geval is, zullen zich vaak geen klinische verschijnselen ontwikkelen. Wel kunnen migrerende *T.canis* larven een granulomateuze retina laesie veroorzaken. In dit geval zijn er te weinig *T.canis* larven om een immuunreactie op te wekken waardoor de larven ►

► *Toxocara canis* bij de hond én de mens

de kans krijgen om naar het oog te migreren. De klinische verschijnselen bestaan uit gezichtsverlies, heldere lichtpuntjes zien en scheel kijken. Dit wordt het OculaireLarvaMigrans syndroom (OLM) genoemd en wordt gezien bij patiënten van gemiddeld 8 jarige leeftijd, maar ook bij volwassen mensen. Dan is er nog een derde vorm, de 'Covert Toxocarosis' (CT). Dit syndroom bestaat uit klinische symptomen die niet specifiek zijn voor VLM of OLM, maar een vaag complex aan symptomen vormt. Deze symptomen bestaan uit hepatomegalie, hoesten, slaapstoornissen, buikpijn, hoofdpijn en gedragsveranderingen. Daarnaast is uit onderzoek is gebleken dat een infectie met *T.canis* luchtwegontsteking kan verergeren en bijdraagt aan de ontwikkeling van allergieën zoals astma.

Tijdens mijn onderzoeksstage bij de afdeling Klinische Infectiologie ga ik onderzoeken of er een verband is tussen het eten van rauw vlees door honden in Nederland en een patente *T. canis* infectie bij deze dieren. Rauw vleesvoeding wordt al langere tijd gevoerd aan sledehonden en Greyhounds. Echter, in de 21^e eeuw is er ook door huisdiereigenaren van dieren met andere gebruiksdoelen meer vraag gekomen naar een alternatieve manier van voeren. Dit rauwe vlees kan van elke diersoort afkomstig zijn. En elke diersoort die een vrije uitloop heeft en/of contact kan hebben met hondenfeces, loopt het risico om geïnfecteerd te raken met *T.canis* eieren. De larven zullen zich in het weefsel inkapselen en weer geactiveerd worden wanneer deze dieren vervolgens als rauw vlees gevoerd worden

aan honden. De larven zullen zich in de darm van de hond ontwikkelen tot volwassen wormen en mogelijk leiden tot een patente infectie. Hierbij ontwijken deze larven de afweer die bij dieren ouder dan 6 maanden is ontwikkeld. Bijpassende klinische verschijnselen zullen zichtbaar worden en grote hoeveelheden *T.canis* eieren worden uitgescheiden in de feces. Met dit onderzoek wil ik achterhalen of een rauw vlees voeding voor honden vaker leidt tot een patente *T.canis* infectie.

In het Magazine 'Mens en dier' van maart jongstleden heeft drs. R.J. Corbee een stuk geschreven over de risico's van rauw voedsel. Hier is hij vooral ingegaan op bacteriële risico's van rauw vlees voeding, zoals *Campylobacter* en *Salmonella* spp. In mijn onderzoek richt ik me vooral op *Toxocara canis* en laat ik alle andere potentiële risico's, ook de potentiële protozoaire infecties zoals *Neospora caninum* en *Isospora* spp., van rauw vlees buiten beschouwing.

T.canis larven worden na de somatische migratie in onze consumptie dieren, de paratenische gastheren, ingekapseld in het orgaan- en spierweefsel. Zoals al eerder vermeld kan het eten van rauw vlees mogelijk leiden tot een patente infectie bij de hond. Voor de mens vormt de rauw vlees voeding voor de hond niet direct een risico. Echter, indirect kan de mens besmet raken doordat de geïnfecteerde hond eitjes uitscheidt die in de omgeving terecht komen. *T.canis* eieren zijn zeer resistent in de omgeving en blijven infectief voor vele jaren. Daarom bestaan de beste preventieve maatregelen uit het voorkomen van contaminatie van de omgeving door feces op te ruimen, ontworming, voorkomen dat honden

poepen in gebieden waar veel kinderen spelen en een goede handhygiëne. Voor de ontworming wordt geadviseerd bij iedere hond een passend schema te bepalen waarbij het eten van rauw vlees als risicofactor kan worden meegenomen. ■

Referenties:

Taylor, M.A. (2007). *Veterinary parasitology*: 6.Parasites of dogs and cats. Overgaaauw, P.A.M. (2008). *Parasieten bij hond en kat*: 1.Endoparasieten.

Pinelli, E. (2011). *Toxocara and Ascaris seropositivity among patients suspected of visceral and ocular larva migrans in the Netherlands: trends from 1998 to 2009*. Eur.J.Clin.Microbiol.Infect. Dis. 30:873-879

Overgaaauw, P.A.M.; van Knapen, F. *Toxocarosis, an important zoonosis*. EJCAP. Vol.18 – issue 3 December 2008

Overgaaauw, P.A.M. (1997). *Aspects of Toxocara epidemiology: Human Toxocarosis*. Critical reviews in Microbiology, 23(3):215-231

Keegan, J.D. Holland, C.V. (2010) *Contamination of the hair of owned dogs with the eggs of Toxocara spp.* Vet.Parasit. 173: 161-164

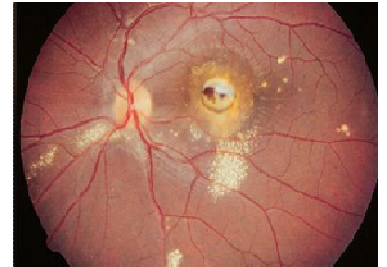
Wolfe, A. Wright, I.P. (2003) *Human toxocarosis and direct contact with dogs*. Vet.Rec. 152: 419-422

Overgaaauw, P.A.M. (2009) *Zoonotic parasites in fecal samples and fur from dogs and cats in The Netherlands*. Vet.Parasit. 163: 115-122

ESCCAP (2009); *Wormbestrijding bij hond en kat*. ESCCAP richtlijn nr.1C

Corbee, R.J. (2012) *Hygiëne en voeding voor honden en katten*. Mens en dier (magazine van studievereniging Hygieia). Jaargang 2, nr.1, blz. 10-12

Pinelli, E. (2012) *Toxocara infection and its association with allergic manifestations*. Endocrine, metabolic & immune disorders – drug targets. 12: 33-44

Een granulomateuze retina laesie

“Elke diersoort die een vrije uitloop heeft en/of contact kan hebben met hondenfeces, loopt het risico om geïnfecteerd te raken met T.canis eieren”

Oculaire LarvaMigrans

RIVM symposium “dieren onderweg”

Joyce Koomen, student diergeneeskunde aan de Universiteit Utrecht en secretaris van Hygieia

Op 21 november

j.l. stuurde de TomTom mij een iets wat donker uitzijende laan in. Gelukkig werd het na een paar honderd meter lichter en zag ik het prachtige gebouw van de RIVM in Bilthoven. Deze dag had ik het voorrecht om bij de presentatie van de nieuwste ‘staat van zoönosen’ aanwezig te zijn. Dit jaar was het alweer de zesde keer dat het Rivm haar ‘Staat van zoönosen’ presenteerde tijdens een nationaal symposium, deze keer met als thema, ‘dieren onderweg’.

De dag begon met een korte introductie door Roel Coutinho, de directeur van het Rivm. Daarna kwam Gini van Rijckevorsel aan het woord. Zij legde de toehoorders een casus voor van een stel uit Amsterdam dat een pup in Marokko had gekocht. In Marokko was de pup door de dierenarts goedgekeurd. Vanuit Marokko reisde het stel naar Spanje alwaar zij op bezoek zijn geweest bij vrienden. Bij de Spaanse grens werden de papieren van de pup niet gecontroleerd, terwijl normaliter pups jonger dan vier maanden (deze pup was 3 maanden) het land niet in worden gebracht. In Spanje hebben de eigenaren van de pup een paspoort van de dierenarts gekregen zonder dat deze een gedegen onderzoek had gedaan. Nadat het stel in Nederland was aangekomen, hebben zij aan familie en vrienden hun nieuwe pup laten zien. Toen de pup raar begon te doen is het stel bij een Nederlandse dierenarts langs geweest, die de nVWA heeft gewaarschuwd

omdat de hij een verdenking had op rabiës. Deze verdenking bleken niet onterecht, bij het CVI werd bij het dier inderdaad rabiës vastgesteld. De nVWA heeft onmiddellijk de GGD gewaarschuwd en is een onderzoek naar de gevaren voor de volksgezondheid gestart. De nVWA heeft de dieren waarmee de hond contact heeft gehad opgespoord en getest. Door een early warning response uit te sturen naar alle EU lidstaten zijn de mensen die contact met de hond hebben gehad opgespoord. Dit waren er in totaal 21, zij hebben alle het vaccin tegen rabiës gekregen. Deze casus is een goed voorbeeld van hoe goed de samenwerking tussen humaan en veterinaire nationale en internationale kan zijn bij een mogelijke dreiging.

Hierna kwam Mauro de Rosa (nVWA) aan het woord over de risico’s van rabiës in Nederland. De laatste 50 jaar speelde rabiës niet z’n grote rol in Nederland, maar met de illegale import van honden neemt het rabiës risico weer toe. Jaarlijks worden er circa 50.000-80.000 honden illegaal geïmporteerd. Omdat er weinig tot geen controle op de invoer van deze dieren is, is er een reëel risico aanwezig dat een rabide dier het land binnen gebracht kan worden. Aanbeveling zou zijn om een identificatie- en registratie systeem voor honden toe te gaan passen.

De heer Hellebrekers, voorzitter van de KNMVD, plaatste vraagtekens bij de vele organisaties die honden uit het buitenland naar Nederland halen. De organisaties willen het welzijn

voor de dieren verbeteren, maar wordt een zwerfhond er wel zo gelukkig van als het in een Nederlands gezin wordt ondergebracht? Het dier zal nagenoeg niet gesocialiseerd zijn en zal daarom veel angst ondervinden als hij zich in een gezin moet handhaven. Dit kan resulteren in angst- en bijtgedrag. Bovendien is de buitenlandse dierenarts vaak niet op de hoogte van de Europese regelgeving en geeft dus vaak te snel een gezondheidsverklaring af. Door de import van dieren wordt er zo een dier-mens risico geïntroduceerd, zowel direct (bijtincident) als indirect (ziekten). Echter, we moeten de mensen die dieren naar Nederland halen niet veroordelen, want zij zijn zich vaak niet bewust van de risico’s. Beter is het voor te lichten en te waarschuwen voor de risico’s. Bovendien moeten we niet doordraven in ons risico denken, aan het hebben van dieren zitten zeker ook vele voordelen, maar kijk eerst eens in de Nederlands asielen voor dat je een liefde in het buitenland gaat zoeken, daar zitten genoeg (gezond verklaarde!) dieren. Na deze wake up call was het tijd voor koffie en thee.

Met een volle buik werd er begonnen aan de eerste ronde aan workshops. Ik was ingedeeld bij de workshop “O wat een feest weer een nieuw beest” over, oude en nieuwe vectoren en wat zij zoal meebrengen ons land in. Nadat onze kennis wat was opgefrist (een teek heeft acht poten en één lijf, een knut (1-3mm) is geen mug) was het tijd voor een quiz. Hierin werd door middel van foto’s de kennis van de deelnemers ►

“In Spanje hebben de eigenaren van de pup een paspoort van de dierenarts gekregen zonder dat deze een gedegen onderzoek had gedaan”

► RIVM symposium “dieren onderweg”

verder getest. Waar de kennis van de deelnemers tekort schoot werd dit gelukkig door de begeleiders aangevuld. Zo brengt de knut vele ziekten met zich mee die eigenlijk alleen maar van veterinaire belang zijn. Van de mug zijn vele soorten die moeilijk van elkaar te onderscheiden zijn, zo worden vele andere soorten muggen vaak aangezien voor de gevaarlijke exotische tijgermug die steeds vaker in Nederland wordt gevonden. De tijgermug neemt exotische ziekten met zich mee. Na de quiz kon men de verschillende teken, muggen en kutten onder de binoculaire kunnen bekijken.

Na de lunch werd het programma voortgezet door de heer Fred van Zijderveld (CVI). Hij heeft ons geïnformeerd over de huidige staat van bovine tuberculose in Nederland. Bovine tuberculose wordt zo nu en dan in het slachthuis geconstateerd, meestal is het dier afkomstig uit het buitenland, of kan in verband worden gebracht met dieren uit het buitenland. Als er tuberculose bij een dier wordt vastgesteld moeten alle dieren op het bedrijf waar het dier van afkomstig is worden getuberculineerd. Mocht het zo zijn dat de dieren positief zijn dan moeten zij worden afgevoerd naar het CVI. Als er een uitbraak van tuberculose wordt geconstateerd waarschuwt de nVWA de GGD wel, echter tot de spijt van de heer Zijderveld gebeurt dit andersom nooit terwijl dit van grote waarde voor de nVWA kan zijn. Tuberculose komt ook veel voor in dierentuinen bij bijvoorbeeld bonobo's, onagers, manen robben. Hierbij bestaat het gevaar dat er transmissie naar de

diervverzorgers plaats vindt. De meeste uitbraken zijn in samenwerking met de nVWA snel weer onder controle. Volgens de heer Zijderveld zou er een stop op de import van lerse klaveren moeten komen, omdat hier de meeste TB gevallen vandaan komen en omdat de overheid en het bedrijfsleven opdraaien voor de kosten van het testen van de dieren. Zodoende zou een stop op de import economisch een voordeel zijn.

In aansluiting op dit verhaal heeft dr. Gerard de Vries, hoofd regiokantoor Nederland en Europa, KNCV Tuberculosefonds en RIVM/CI, verteld over het gevaar van TB bij de mens. In de afgelopen jaren is er steeds maar 1 geval van TB in Nederland. De verspreiding van TB van dier naar mens kan onder andere aërogeen en enteraal plaatsvinden, wat door het drinken van rauwe melk vroeger veel het geval was. Omdat men tegenwoordig bijna geen rauwe melk meer consumeert, is TB bijna uitgeroeid onder de mens in Nederland. De gevallen van TB die zich nog wel voordoen zijn over het algemeen niet geboren in Nederland. Meneer de Vries vertelde nog een sterk verhaal over mens-dier besmetting van TB; er was eens een veehouder die de gewoonte had om tussen zijn vee in de mest geul te staan 'wild' plassen. Zijn dieren bleken bij onderzoek TB te hebben. De veehouder bleek na onderzoek ook TB te hebben en wel in zijn nieren. Zo heeft hij zijn eigen vee kunnen besmetten. Een van de toehoorders in de zaal bevestigde dit verhaal.

De tweede en laatste workshop die ik gevolgd heb was “exoten: je neemt er één je krijgt er twee”. Hier werd uitgebreid ingevoerd op exoten

en wat zij allemaal meenemen besproken. In de flora- en fauna wet staat beschreven dat beschermde soorten niet als huisdier gehouden mogen worden, echter dit gebeurt wel vaak. Bij stichting Aap worden vele van dit soort dieren opgevangen, omdat de eigenaar niet meer weet wat hij ermee aan moet. Helaas heeft de stichting maar een bepaalde opvangcapaciteit en daarom staan ook nog vele dieren op de wachtlijst. Bij invoer van een dier via Schiphol is een gezondheid certificaat nodig, de nVWA kijkt bij invoer van een dier naar de gezondheid van het dier en de douane is verantwoordelijk voor het bekijken van de papierhandel. Omdat de controle in Nederland vrij streng is worden er vele dieren via het buitenland ingevoerd. Door matige registratie van exoten in Nederland is bestaat er een one health risico als er een uitbraak is van een ziekte, omdat de dieren niet te traceren zijn. De exoten kunnen van alles en nog wat bij zich dragen, zoals lasa fever, monkey pox en rabiës. Bij het houden van stinkdieren bestaat er een contradictie. Het houden van stinkdieren is niet verboden mits zij geen stinkklieren meer bezitten, echter de dierenarts mag deze niet verwijderen. Kleine zangvogels worden veel gehouden in bejaardentehuizen, juist daar waar de mensen het gevoeligst zijn. Omdat deze dieren veel pathogenen bij zich dragen zoals salmonella, campylobacter en yersinia is dit een reëel risico voor de bewoners van een ►

“De gevallen van rundertuberculose die zich nog wel voordoen zijn over het algemeen niet geboren in Nederland”

“Dat reptielen salmonella bij zich dragen weten we allemaal, maar dat vissen ook zoönosen kunnen overbrengen was nieuw voor mij”

► RIVM symposium “dieren onderweg”

verzorgingstehuis. Dat reptielen salmonella bij zich dragen weten we allemaal, maar dat vissen ook zoönosen kunnen overbrengen was nieuw voor mij. Bij het schoonmaken van het aquarium loopt men wel degelijk een risico. Zo kan je bij het aanzuigen van water balamuthia

oplopen, een amoëbe die een granulomateuze encephalitis kan veroorzaken. Bovendien dragen guppen en goudvissen *mycobacterium marinum* bij zich. De strekking van deze workshop is dat je voorzichtig met jezelf moet zijn. Al met al was het een leerzame dag

waarin veel gesproken is over de risico's, maar ook over het relativeren van deze risico's. Alle deelnemers hebben de staat van zoönoses mee naar huis gekregen. ■

Verbeterde samenwerking bij uitbraken van zoönosen:

De oprichting van een regionaal kennis netwerk.

J.J. Oosterheert, Internist-infectioloog UMC Utrecht

De recente Q-koorts uitbraak wordt vaak aangehaald als voorbeeld waar een verbeterde samenwerking tussen humane en veterinaire geneeskunde wellicht had kunnen leiden tot minder ziektelast bij mensen. Maar wat waren nu eigenlijk de knelpunten, en wat kunnen we doen om de aanpak van zoönosen te verbeteren?

Om een beter inzicht te krijgen in de knelpunten binnen de samenwerking tussen de humane en veterinaire geneeskunde bij deze Q koorts uitbraak, is in opdracht van het UMC Utrecht een analyse verricht naar de verschillende facetten van de Q-koorts problematiek, om daar lering uit te trekken voor eventuele toekomstige uitbraken van dierziekten in de regio Utrecht.

De belangrijkste conclusies zijn in het rapport “aanpakken door verbinden” zijn samengevat. Bij de aanpak van een uitbraak van een zoönose staat vertrouwen op de expertise van de verschillende specialisten werkzaam bij uitbraken van infectieziekten centraal. Wellicht dat door verschillen in economische, veterinaire en humane belangen van diverse departementen en specialisten er suboptimaal

gecommuniceerd werd bij de uitbraak van Q-koorts in 2007-2009. Om dit in de toekomst te voorkomen wordt aanbevolen dat de humane en veterinaire geneeskunde een gemeenschappelijke visie ontwikkelen en onderhouden. Dit kan onder andere door bevorderen van transparantie, vertrouwen tussen beide sectoren en respect voor elkaars expertise.

Daarnaast beveelt het rapport bewustzijnsbevordering en deskundigheidsbevordering aan, ook als er geen acute situatie is. Dit zou vorm kunnen worden gegeven door het inrichten van een kennisnetwerk zoönosen in de regio om zodoende ook tijdens “vredetijd”, dus als er geen uitbraak is, kennis en expertise met elkaar te delen, knelpunten te signaleren en elkaar snel te kunnen vinden als een uitbraak van een zoönose zich aandient. Het rapport heeft ertoe geleid dat verschillende organisaties in de regio (bijvoorbeeld de GGD, Ziekenhuizen, Huisartsen en Dierenartsen) die een taak hebben bij een eventuele toekomstige uitbraak van een zoönose, zich meer bewust zijn geworden van de noodzaak van goede samenwerking om uitbraken van zoönosen te bestrijden. Vertegenwoordigers

van deze organisaties hebben dan ook de handen ineens hebben geslagen om de aanbevelingen uit het rapport verder uit te werken.

Het is daarmee het startpunt geweest van de inrichting van een regionaal kennis netwerk voor zoönosen, waarbij dierenartsen, publieke gezondheidszorgmedewerkers, en humane artsen betrokken zijn en wordt binnen de bestaande structuren voor acute zorg een focusgroep uitbraken infectieziekten gevormd. Het regionaal kennis- en netwerkcentrum heeft zich tot doel gesteld gezamenlijk onderzoek te verrichten, kennis te bundelen en netwerken te combineren, zodat het centrum kan dienen als denktank en vraagbaak bij uitbraken van zoönosen. Een van de vragen die voorligt, is de vraag welke rol preventieve vaccinatie kan spelen bij uitbraken van zoönosen en de rol die de publieke opinie daarbij speelt, en derhalve hoe de informatievoorziening vanuit professionals moet worden vormgegeven.

Lezers van dit blad zijn van harte uitgenodigd om constructief mee te denken over onderzoeksvoorstellen die gezamenlijk kunnen worden uitgevoerd en kunnen voor nadere informatie altijd even contact opnemen. ■

‘Functionaliteit boven schoonheid’

Beste lezers,

Ik ben de redactiecommissie van het blad 'Voor mens en dier', zeer erkentelijk dat ik, voorzitter, van "Bulldog club Nederland", ben uitgenodigd om een artikel te schrijven waarin ik kan vertellen wat de missie en visie van onze club is en nog belangrijker, hoe wij hiernaar handelen.

De afgelopen jaren zijn we met name door de media behoorlijk geconfronteerd over het welzijn van rashonden. Het positieve hiervan is dat dit ervoor heeft gezorgd dat ontwikkelingen met betrekking tot het verbeteren van de gezondheid van o.a. de Bulldog versneld zijn ingezet.

Als Rasvereniging voelen wij ons verantwoordelijk voor het welzijn van ons ras en dit hebben wij vertaald in onze Missie. Het verbeteren van het welzijn van onze honden is een speerpunt van beleid en dit doen we niet alleen met woorden.

Al 25 jaar ben ik werkzaam in de zorgsector en de laatste 15 jaar als manager. Ik weet dat verandering een moeilijk en moeizaam proces is. Verandering roept per definitie weerstand op. Om verandering uiteindelijk tot stand te brengen zullen degene die moeten veranderen erin moeten geloven en is het opleggen van regels alleen niet voldoende.

Door mijn overtuiging, als ervaringdeskundige, weet ik dat het met de gezondheid van de Engelse Bulldog niet goed gaat. Ik laat me dan ook niet beïnvloeden door argumenten als "mijn pups zijn gezond".

Een stukje geschiedenis. De Bulldogclub Nederland is opgericht op 21 september 2009 door Rien Grift en Marcel van Driel. De reden waarom er een tweede rasvereniging is opgericht zal nooit helemaal helder worden.

Wel is er destijds een duidelijke missie beschreven. De Bulldog moet gezonder worden. Door allerlei redenen zijn Rien en Marcel gestopt als bestuur en heeft het huidige bestuur op 12 november 2012 zijn intrede gedaan. Dat het geen gemakkelijke opdracht zou worden om als nieuw bestuur de zaak voort te zetten was vanaf het begin duidelijk. Vanaf het begin heb ik de samenwerking gezocht met onze collega's van de Engelse Bulldog Club Nederland (EBCN). Vele leden hebben dit niet in dank afgenomen en hebben destijds hun lidmaatschap opgezegd.

Onze visie is dat wij ervan overtuigd zijn het niet alleen te kunnen en dat we moeten samenwerken met andere rasverenigingen en de Raad van Beheer wint steeds meer terrein. Ook de Raad van Beheer is enthousiast over de laatste ontwikkelingen en steekt dit niet onder stoelen of banken. Laatst gepubliceerd in de Hondenwereld:

Traditioneel houdt John Wauben in zijn functie van stichtingsvoorzitter van de Raad van Beheer een toespraak aan het zaterdagsavond diner waaraan keurmeesters, sponsors en medewerkers aanzitten. Steeds vindt hij een toepasselijke thema en nu was het super actueel: samenwerken! Geen strijd tussen mensen- meestal de grondslag voor meer dan een rasvereniging maar samenwerking voor het welzijn van onze vriend, de hond. De twee rasverenigingen die de belangen van de Engelse Bulldog behartigen, hadden besloten (wauw!) de handen ineen te slaan en een avond voor keurmeesters van het ras te organiseren.

Daarnaast zullen puppykopers kritischer moeten worden en minder vanuit emotie handelen. Vanaf 1995 is ons gezin in bezit van Engelse Bulldoggen. De afgelopen jaren hebben we enkele nestjes gefokt en gemerkt dat puppykopers uit emotie handelen. Slechts een enkeling is goed voorbereid door zich te verdiepen in het ras en referenties van de fokker na te gaan. Puppykopers kunnen het gedrag van fokkers sterk beïnvloeden. Uiteindelijk wil elke fokker zijn pups verkopen.

Het beleid vanuit Den Haag moet worden aangepast zodat het invoeren van honden zonder stamboom gaat stoppen en tot slot zullen de fokkers hun verantwoordelijkheid moeten nemen. Zolang de wet en regelgeving vanuit Den Haag niet wordt aangescherpt zal datgene wat wij als rasvereniging willen en kunnen bereiken een druppel op de gloeiende plaat zijn. Veel puppykopers gaan toch voor een lage prijs en komen terecht bij malafide verkopers.

Het fokbeleid van onze cluben het convenant wat we gaan afsluiten met de Raad van Beheer gaan een belangrijke rol spelen om onze doelen te bereiken. Het convenant kan zorgen voor het reguleren van de stamboomuitgifte. Hierdoor is er goede controle mogelijk op naleving van afspraken. Samen met de Raad van Beheer zijn we de criteria aan het bepalen waarop fokdieren worden uitgesloten voor de fokkerij met stamboom. Deze criteria worden vastgesteld middels een pilot. Een groep van ca 40 honden zijn onderzocht. Bij het bepalen van de criteria wordt ook gelet op de effecten voor de populatie. We hebben intensief contact met enkele dierenartsen die gespecialiseerd en ►

Ben van Rosmalen,
Voorzitter Bulldog club
Nederland

“Onze visie is dat wij ervan overtuigd zijn het niet alleen te kunnen en dat we moeten samenwerken met andere rasverenigingen”

► 'Functionaliteit boven schoonheid'

betrokken zijn bij ons ras. Deze dierenartsen adviseren ons waar we op in moeten zetten en doen dit uit praktijkervaring.

Met keurmeesters zijn we in gesprek, zodat er aandacht is voor gezondheid en dat overdreven Bullen niet achter de bordjes worden geplaatst. Om in de toekomst de Engelse Bulldog te behouden zullen de rasverenigingen moeten gaan samenwerken. Hierin zijn de

eerste stappen gezet. Samen met de EBCN zijn we gestart met het ontwikkelen van een conditietest.

Tot slot. Onze club heeft ingezet op verbetering van de gezondheid van de Engelse Bulldog en daarmee op het welzijn van onze honden. Onze leden en in het bijzonder onze fokkers zijn zich inmiddels bewust van de noodzaak. Genoemde nobele noodzakelijke doelen bereiken zal enige tijd in beslag nemen.

Met het huidige bestuur en de groep fokkers die lid zijn van onze vereniging heb ik alle vertrouwen dat het uiteindelijk gaat lukken.

Onze mindset is "functionaliteit boven schoonheid" ■

*Ben van Rosmalen,
Voorzitter Bulldog club
Nederland.*

'One Health bij Defensie'

Anne-Fleur Brand, studente diergeneeskunde en lid van de redactiecommissie

Op dinsdag 9

oktober 2012 vond in de collegezaal van Gezelschapsdieren de lezing 'One Health bij Defensie' plaats, georganiseerd door de Volksgezondheidscommissie.

De eerste spreker van de avond, kapitein Nico Bobeldijk, specialist Hygiëne en Preventieve Gezondheidszorg (HPG), begint zijn verhaal met een korte beschrijving van zijn carrière bij Defensie. Zijn keuze voor Defensie was toendertijd vooral gebaseerd op economische redenen. Boven werken in de Rotterdamse havens, in de landbouw of kantoorwerk, verkoos hij 'een baan voor het leven' bij Defensie. Hij heeft gewerkt in onder andere Libanon, Bosnië en Afghanistan. Momenteel is hij werkzaam op uitvoerend niveau in Apeldoorn en richt hij zich op het voorkomen van gezondheidsrisico's om zodoende "Disease and Non-Battle Injuries" (DNBI) te voorkomen: ziekten en niet-

gevechtsverliezen.

Voor de tweede speker van de avond, kolonel-arts Johan Dreverman was een baan bij Defensie geen bewuste keuze, zoals dit bij kapitein Bobeldijk wel het geval was. Tijdens zijn assistentschap Cardiologie in Eindhoven was hij dienstplichtig en voordat vrijstelling kon worden geregeld, was de oproepkaart al in de bus gevallen. Een baan bij Defensie bood hem leuke collega's en veel uitdagingen; goede redenen om bij Defensie "te blijven hangen". Hij heeft deelgenomen aan grote oefeningen in Polen, Hongarije en Tsjechië, maar ook aan missies in onder andere Sinaï, Bosnië en Afghanistan. Hij is hoofd geweest van de militaire GGD en is na 1996 in het management terecht gekomen. Tegenwoordig is hij werkzaam op politiek niveau in Den Haag.

Majoor-dierenarts Jan Koster kwam op vergelijkbare wijze bij Defensie terecht als kolonel Dreverman. Hij startte zijn carrière echter niet als infanterist, maar als cavalierist. Na zijn dienstplicht

hervatte hij zijn 'burgerbaan' als veterinaire, maar werd gevraagd om reserve onderofficier te worden bij Defensie. Van hieruit is hij in zijn huidige rang terecht gekomen. Hij is lange tijd werkzaam geweest in Utrecht op onder andere kinderboerderijen en werkt tegenwoordig in een gemengde dierenartsenpraktijk in Winterswijk.

Defensie levert gevechtskracht en gezondheidszorg maakt hier een belangrijk deel van uit. De noodzaak van gezondheidszorg binnen Defensie beschrijft kapitein Bobeldijk met de leus: 'een soldaat aan de schijf vecht niet'. Naast verlies aan strijdkracht, zal ziekte binnen Defensie resulteren in demotivatie van militairen, schadeclaims, lastige Kamervragen en negatieve publiciteit; voldoende redenen om de gezondheid van militairen nauwlettend te bewaken en bevorderen.

Een eerste opzet van hygiëne en preventieve gezondheidszorg binnen Defensie, was het HPG te ►

'een soldaat aan de schijf vecht niet'.

► ‘One Health bij Defensie’

Neerijnen, met als doel het voorbereiden van militairen op de Surinaamse jungle ten tijde van oorlog. Na de onafhankelijkheid van Suriname werd dit voortgezet als Opleidingscentrum Militair Geneeskundige Diensten (OCMGD), waarbij de focus voornamelijk op de Koude Oorlog lag. Na de val van de Muur werden militairen uitgezonden naar onder andere Angola, Mozambique, Cambodja en de Antillen en zij kwamen terug met onbekende ziekten.

Kolonel Dreverman benadrukt de risico's die in het verleden werden genomen door de massa's voertuigen onder de modder per trein terug naar Nederland te vervoeren na missies in het Oostblok. Daarnaast beschrijft hij de ontwikkeling die de gezondheidszorg binnen Defensie de afgelopen decennia heeft doorgemaakt. Ten tijde van de Koude Oorlog was er sprake van een bipolaire wereld, waarin het duidelijk was waar de vijand zat. Tegenwoordig zit de vijand overal; dit vraagt om een globale inzet van gezondheidszorg.

“Battle Injuries” (bermbom, vuurgevecht) bedragen tegenwoordig slechts 5-25% van de verwondingen in het veld, tegenover een aanzienlijk percentage DNIBs, “Disease and Non-Battle Injuries” (bijv. asbest, Legionella). Er is dus een duidelijke verschuiving opgetreden van curatieve naar preventieve gezondheidszorg.

Bovenstaande factoren hebben een belangrijke rol gespeeld bij de opkomst van One Health binnen Defensie.

Wanneer er sprake is van een crisis, waar dan ook ter wereld, zal de NAVO Nederland allereerst informeel vragen of het militaire steun kan bieden. De situatie in het land in kwestie zal nauwkeurig worden geanalyseerd, waarbij gebruik wordt gemaakt van informatie van NAVO-partners. Naast conflictgerelateerde risico's moet hierbij worden gedacht aan de aanwezigheid van bijvoorbeeld ziekten, asbest of slangen. Tijdens verkenning van een missiegebied zal altijd een HPG'er aanwezig zijn, om gezondheidsrisico's nader te bepalen; daarbij neemt de HPG'er alle aspecten van arbeidsomstandigheden en milieu onder de loep. Er zullen metingen aan lucht, bodem, voedsel en water worden verricht. Wanneer een gebied niet veilig is, zal worden getracht het beheersbaar te maken door bijvoorbeeld vaccinatie en voorlichting van militairen. Mocht dit ontoereikend zijn, dan is het aan de regering om te bepalen of de risico's aanvaardbaar zijn.

Defensie streeft naar hoogwaardige gezondheidszorg. Militairen moeten ieder moment kunnen worden ingezet. Wanneer militairen niet op missie zijn is het dan ook van belang om de gezondheid te bewaken en herstellen. Wetgeving verplicht militairen tot vaccinatie en ze hebben geen vrije artskeuze tijdens oefeningen/missies. De regeling omtrent geheimhoudingsplicht van artsen is anders binnen Defensie: hier is beperkte uitwisseling tussen bedrijfsarts en werkgever toegestaan. Ook

“dental fitness” van militairen wordt regelmatig beoordeeld, waarbij hoge eisen worden gesteld vergeleken bij een civiele tandarts: een controle en eventuele behandeling worden dusdanig uitgevoerd, dat binnen 1 jaar geen problemen te verwachten zijn.

Kapitein Bobeldijk geeft de noodzaak van goede voorlichting van militairen aan, aan de hand van een aantal voorbeelden: het willen aaien van hyena's en Steve-Irwin-achtige stunts met slechte afloop. Militairen worden tegenwoordig goed voorgelicht over risico's op het gebied van voedselveiligheid en zoönosen (bijv. rabiës), maar ook over de gevaren van de lokale flora en fauna.

Voordat militairen worden uitgezonden naar warme gebieden, moeten er in een gebied met een gelijksoortig klimaat worden getraind met toenemende intensiteit, om te acclimatiseren. Meestal gebeurt dit in de Golfstaten.

Canada en Nederland zijn de enige ►

De sprekers van deze avond samen met de leden van de volksgezondheidscommissie

---

“De dierenartsen die in Nederland bij Defensie zijn betrokken, hebben een burgerbaan en zijn hiernaast reservist”

► One Health bij Defensie

landen binnen de NAVO die geen dierenartsen in dienst hebben. Zij maken gebruik van veterinairen uit andere landen. De dierenartsen die in Nederland bij Defensie zijn betrokken, hebben een burgerbaan en zijn hiernaast reservist. Zij mogen niet mee op gevaarlijke missies, aangezien ze geen fulltime militairen zijn.

Tijdens een militaire operatie werkt Defensie vaak samen met burgerorganisaties en de lokale bevolking binnen een CIMIC-eenheid (CIMIC staat voor Civil Military Cooperation, oftewel civiel-militaire samenwerking). Binnen deze eenheden zijn Nederlandse dierenartsen al wel actief (vaccineren, rapporten maken). Daarnaast worden zij in veilige gebieden worden ingezet tijdens wederopbouwmissies om bijvoorbeeld bij te dragen aan opbouw van de veestapel. In grote militaire ziekenhuizen is vaak een veterinaire kliniek aanwezig. Voor de verzorging van militaire dieren (honden, paarden) wordt gebruik gemaakt van Britse of Amerikaanse dierenartsen. Honden hebben bij Defensie dezelfde rechten als een militair. Honden krijgen zelfs voorrang tijdens een medische evacuatie. De gedachte hierachter is dat een militair makkelijker te vervangen is dan een hond.

De opleiding van een hond is duurder dan die van een militair en bovendien kan één hond tien militairen vervangen. Paarden en muil dieren worden regelmatig gebruikt voor transport door de bergen, op plaatsen die voor vliegverkeer slecht bereikbaar zijn. In het Britse en Amerikaanse leger krijgen de special forces zelfs cursussen over omgang met dieren, zodat ze ter plaatse een dier kunnen aanschaffen om hun materiaal te dragen.

Een HPG'er houdt zich tijdens een missie bezig met persoonlijke hygiëne, hygiëne te velde (afvalverwerking, gezonde voeding, omgaan met voedsel, veilig drinkwater), koudeletsels/warmteletsels, preventie van stress en preventie, oorzaken en verspreiding van infectieziekten.

Voedsel wordt tijdens oefeningen/missies op grote schaal bereid. Kapitein Bobeldijk wijst op het belang van voedselveiligheid onder dergelijke omstandigheden. Tijdens missies wordt gebruik gemaakt van mobiele keukens en koelkasten, die regelmatig worden geïnspecteerd. Vanwege de grote hoeveelheden water die dagelijks nodig zijn en omdat de lokale systemen meestal zijn verstoord, gaan boorinstallaties mee op missie, om in eigen waterbehoefte te kunnen voorzien.

Waterverbruik gaat uiteraard gepaard met productie van afvalwater, in grote hoeveelheden: 100.000 L/dag. Met oog op overdracht van een gebied aan een ander land, is het van belang om dit water te zuiveren en het gebied zo schoon mogelijk te houden, zodat het eenvoudig kan worden afgedragen.

Het is verplicht om chemisch afval mee terug te nemen naar Nederland, behalve als het goed kan worden verhandeld ter plaatse. Om mogelijke vectoren in beeld te brengen worden lichtvangers geplaatst rondom het kamp, om bijvoorbeeld overdragers van gele koorts op te sporen en hier maatregelen tegen te treffen. Tevens wordt iedere week wordt door de arts een verslag gemaakt van ziekten onder militairen, met als doel het ontdekken van bepaalde trends en tijdige interventie. Na

afloop van een missie, krijgen militairen een periode de tijd om bij te komen op een vakantiebestemming voordat het leven in de maatschappij wordt hervat inzet. Naast gesprekken met sociaal werkers vindt lichamelijke controle plaats (onderzoek feces e.d.) om ziekten uit te sluiten. De One Health-gedachte leeft volgens kolonel Dreverman binnen Defensie meer dan binnen de maatschappij: hij ziet de meerwaarde van veterinairen binnen. Hoeveel jaar het duurt voordat dierenartsen mee gaan op missies? Als ontwikkelingen zich in het huidige tempo blijft voorzetten: 2 jaar, volgens majoor Koster. In de nabije toekomst zal iedere HPG-groep een dierenarts plaatsen om vragen rondom zoonosen van de brigadearts te beantwoorden.

“We staan aan de vooravond van dierenartsen binnen Defensie, een Defensie waarbinnen dierenartsen volledig zijn geïntegreerd en een belangrijke bijdrage leveren.” ■

“De One Health-gedachte leeft volgens kolonel Dreverman binnen Defensie meer dan binnen de maatschappij”

Symposium Hygieia en Werkgroep Gamma 'De cirkel van geweld'

De relatie tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling

Op woensdag 31

oktober 2012 organiseerden Hygieia en Gamma een ontzettend leuk en interessant symposium over de relatie tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling. Dit overkoepelende onderwerp tussen humane geneeskunde en diergeneeskunde trok een groot en breed publiek.

De eerste spreker is Dr. Enders-Slegers, GZ psycholoog en specialist in mens-dierrelaties. Jaarlijks zijn er 8.000 meldingen van dierenmishandeling in Nederland. De definitie van dierenmishandeling kan op vele manieren worden uitgelegd, maar heeft betrekking op de situatie waarbij een dier onnodig letsel, pijniging of verwaarlozing wordt aangedaan. Huisdieren hebben een positieve invloed op psychisch, lichamelijk en sociaal welzijn. Er zijn verschillende theoretische achtergronden over huiselijk geweld: Geweld wordt aangeleerd; Geweld heeft te maken met bepaalde persoonlijkheidsstoornissen (autisme); Geweld dient als 'ontlading' (stress, macht, alcohol- en drugsverslaving); Geweld is het gevolg van een gestoorde ontwikkeling (hechtingsproblematiek); Graduatietheorie: het geweld wordt steeds erger.

Er worden verscheidende beelden gezien bij de relatie tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling: De mishandelende partner/ouder mishandelt ook het huisdier (indirecte vorm van mishandeling van kind/partner); De mishandelende partner/ouder bedreigt en/of chanteert met het huisdier; Het kind dat getuige is geweest van huiselijk geweld, mishandelt vaker zelf het huisdier.

Wel 60% van de dierenartsen behandelde eens dier waarvan het vermoeden op mishandeling aanwezig was. In 39% van deze gevallen vindt er ook huiselijk geweld plaats, toch wordt er slechts bij een aantal gevallen melding gedaan. Er zijn verschillende redenen waarom de dierenarts dierenmishandeling niet meldt: de bewijslast is moeilijk; men weet niet wie ze moeten benaderen; angst om relatie met cliënt te verstoren; men heeft te weinig kennis van het onderwerp; men vraagt zich af (bij huiselijk geweld) of melden wel een taak van de dierenarts is.

Niet alleen dierenartsen zijn terughoudend met het melden van huiselijk geweld, ook de samenleving wordt tegengehouden door belemmerende factoren als te weinig kennis, registratie en beleid. In de VS, UK en Canada zijn al zogenaamde 'safe houses' opgestart en er zijn trainingen beschikbaar voor hulpverleners die te maken krijgen met huiselijk geweld. In Nederland hopen ze dit ook zo snel mogelijk operationeel te krijgen. De tweede spreker is Drs. Van Herten, senior beleidsmedewerker bij de KNMvD en auteur van de meldcode Dierenmishandeling. Het is de maatschappelijke taak van de dierenarts om dierenmishandeling te melden en eigenaren te wijzen op aantasting van het dierwelzijn. Vroege signalering van diermishandeling is belangrijk, vanwege de relatie met huiselijk geweld. Er is geen meldplicht voor dierenartsen wat betreft dierenmishandeling. Er is wel een meldcode geschreven. Het doel van deze meldcode is om de dierenarts te ondersteunen bij het signaleren van dierenmishandeling en het melden bij de juiste instanties. Deze meldcode is

recent geleden ingevoerd en de eerste evaluatie vindt plaats in het najaar 2012.

Er zijn verschillende instanties waar je dierenmishandeling kunt melden, maar bovenaan de cascade staat www.144redeendier.nl. Vanuit hier wordt de melding doorgegeven aan de juiste instanties. Na een melding valt de casus in handen van de nVWA en vindt er jammer genoeg geen/te weinig terugkoppeling plaats naar de dierenarts. Verder kun je, bij verdenking op andere vormen van huiselijk geweld, meldingen doen bij steunpunt huiselijk geweld (www.shginform.nl) of advies en meldpunt kindermishandeling (www.amk-nederland.nl).

De derde spreker is Dr. Bosschaart, hij werkt als kinderarts in het Nederlands Astmacentrum in Davos, Zwitserland.

Jaarlijks zijn 200.000 vrouwen slachtoffer van huiselijk geweld, waarvan 60-80% een fatale afloop heeft. Er zitten 35.000 vrouwen in 'blijf van mijn lijf' huizen, waarvan 50% meldt dat ook het huisdier mishandeld wordt. Jaarlijks zijn er 100.000 kinderen slachtoffer van kindermishandeling, waarvan 40-60% een fatale afloop heeft en 3% van de kinderen is jonger dan 18 jaar. Uit onderzoek is gebleken dat kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld, twee tot drie keer vaker dieren mishandelen in vergelijking met 'gewone' kinderen. Kinderen die te maken hebben met huiselijk geweld hebben een kleiner referentiekader en beschouwen sneller iets als zijnde 'normaal'. ►

"Wel 60% van de dierenartsen behandelde eens dier waarvan het vermoeden op mishandeling aanwezig was"

Symposium Hygieia en Werkgroep Gamma 'De cirkel van geweld'

De relatie tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling

“Op de poli kindermishandeling heeft 20% van de kinderen ervaring met dierenmishandeling”

Daarom is het van belang dat je als arts goed doorvraagt naar wat er gebeurd is. Op de poli kindermishandeling heeft 20% van de kinderen ervaring met dierenmishandeling. Kinderen die mishandeld worden vertonen vaak struisvogelgedrag, ze zijn conflictmijdend. Kinderen jonger dan één jaar hebben grote, angstige ogen met een volwassen blik. Dit wordt ‘frozen watchfulness’ genoemd. In tegenstelling tot de Meldcode Dierenmishandeling KNMvD zijn humane artsen wel verplicht om melding te doen bij verdenking op kindermishandeling volgens de Meldcode Artsen KNMG. In deze meldcode is het beroepsgeheim van de arts ondergeschikt, staat vermeld dat artsen kennis moeten hebben van signalen en risicofactoren betreffende kindermishandeling en is dossiervoering verplicht.

De laatste spreker is Drs. Endenburg, werkzaam als GZ psycholoog in de gedragskliniek voor dieren.

Dieren die de meeste kans hebben om mishandeld te worden zijn jonge, mannelijke dieren met

gedragsproblemen, zoals verlatingsangst, onzindelijkheid en ongehoorzaamheid. Predisponerende rassen zijn Pitbulls, Rottweilers en Dobermanns. Vaak hebben de eigenaren ook te maken met geweld en verslavingen.

Er zijn verschillende vormen van dierenmishandeling: fysieke en seksuele mishandeling; verwaarlozing en emotionele mishandeling; ‘hoarding’: het verzamelen van dieren, waarbij 75% tussen de 50-100 huisdieren heeft. Deze mensen hebben vaak ook dwangneurosen; ‘Munchausen by Proxy’: het bewust ziek maken van dieren om aandacht te krijgen.

Signalen waar dierenartsen op moeten letten bij verdenking van dierenmishandeling zijn: letsel past niet bij de anamnese; anamnese is onsamenhangend en niet eenduidig; de eigenaar toont weinig emotie; de relatie tussen dier en eigenaar is niet goed (angst voor het baasje); herhaaldelijke en onbehandelde verwondingen; eigenaar heeft vaak nieuwe dieren, de vorige is op onverklaarbare wijze overleden; in geval van

verwaarlozing zien we te kleine halsbandjes, doffe vacht en ingegroeide nagels; de eigenaar heeft meerdere verschillende dierenartsen; We zien wonden in verschillende stadia van genezing; Vaak is er ook sprake van kindermishandeling.

Is jullie belangstelling ook gewekt met betrekking tot dit gevoelige, maar interessante onderwerp? In het voorjaar 2013 start het keuzevak Forensische Diergeneeskunde, waarbij alles geleerd wordt over dierenmishandeling. Het herkennen van signalen, verzamelen van bewijsmateriaal, de meldcode dierenmishandeling en het optreden als getuigen-deskundige bij juridische afhandeling zijn onderwerpen die er behandeld gaan worden.

Dit symposium werd afgesloten met een discussie over de samenwerking tussen dierenartsen en kinderartsen met betrekking tot huiselijk geweld. Op dit gebied kan de communicatie en kennisoverdracht nog verbeterd worden. De eerste stap is al gezet met de oprichting van ‘144 redt een dier’. ■

Lotte Kok,
SUMMA-student
Universiteit Utrecht

Column Lotte Kok

Eindelijk!

Ik ben dierenarts! Dat wil zeggen, alle handtekeningen zijn binnen en mijn diploma zal in januari voor me klaarliggen in het academiegebouw. Na bezoekjes aan de studentdecaan, het omzeilen van het automatisch afstuderen, het afschaffen van de langstudeerboete en verschillende

overgangsregelingen was het moment daar. En het voelt op de één of andere manier toch anders...en vooral beter.

En...we hebben met het veterinaire studententeam het One Health game gewonnen! De score was nog beter dan de vorige keer en het lijkt me nog steeds wel wat om op dat terrein ooit te werken. Maar first things first, en eerst maar eens afstuderen

als basisarts.

Inmiddels is het tweede jaar in volle gang, en het wordt tijd om na te denken over de invulling van jaar drie en vier. In totaal 37 weken onderzoek, negen maanden coschappen en daarna de semi-artsenstage. Kijk er ontzettend naar uit, helemaal omdat ik de uniforme coschappen bij diergeneeskunde super leuk

► Column Lotte Kok

krijgen dat je alle handelingen een beetje in de vingers krijgt met een sausje van *aha-erlebnis* eroverheen...net echt! Alle coschappen, behalve huisartsengeneeskunde, lopen de SUMMA studenten in het Gelre ziekenhuis in Apeldoorn. Voor huisvesting wordt gezorgd, en het is al jaren het best scorende onderdeel van de studie onder studenten. Can't wait!

Voor het onderzoek ben ik, naast op de afdeling radiologie ook aan het inventariseren of er iets te doen is bij de anesthesie...heb nu twee van de drie professoren gesproken en denk dat dat nog een lastige keuze gaat worden. Maar zolang het een luxeprobleem

is, is het eigenlijk geen probleem, toch? Tot slot toch wel het grappigste en tegelijkertijd het meest pijnlijke voorval van het afgelopen blok over maag-darm-leverziekten. Stel je eens voor: veertig summies, één professor, één patiënt met levercirrhose (gelig, mager, ascites) die al zuchtend en steunend het lichamelijke onderzoek en het afnemen van de anamnese ondergaat. En als dank voor de demo, een fles wijn (!) krijgt. Dat de dokter geen bloemen drinkt, betekent niet dat het voor bepaalde patiënten misschien toch een gepast bedankje zou kunnen zijn... ■

“denk dat het nog een lastige keuze gaat worden. Maar zolang het een luxeprobleem is, is het eigenlijk geen probleem, toch?”

De dierenarts centraal – ledenservice, brancheontwikkeling en belangenbehartiging – www.knmvd.nl

Wil je ook profiteren van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD)? Een ledenwebsite met werkzoekendenbank, vacaturebank, diverse dossiers en nieuwsbrieven met het laatste nieuws. Het Tijdschrift voor Diergeneeskunde - hét vaktijdschrift voor dierenartsen -, een groot aanbod aan nascholing en netwerkmogelijkheden en meer! Word dan lid (of blijf het). Je helpt de KNMvD dan bovendien om je belangen als dierenarts te behartigen in de politiek en de samenleving, want hoe meer leden, des te krachtiger de KNMvD kan opereren.

HYGIEIA

voor mens & dier

Adresgegevens:
 Studievereniging Hygieia
 Yalelaan 1
 3584 CL Utrecht

Email:
info@voormensendier.nl

Bezoek onze vernieuwde website:
www.voormensendier.nl

Volg Hygieia op Twitter:
<http://twitter.com/hygieiatweet>

Hygieia heeft tegenwoordig ook [facebook!](#)

Hygieia is dé studievereniging voor studenten die geïnteresseerd zijn in alles wat te maken heeft met volksgezondheid en de relatie mens-dier, voedselveiligheid en dierwelzijn. Wij staan voor een interactieve, multidisciplinaire samenwerking tussen deze disciplines ter bevordering en verbetering van de gezondheid van mens en dier.

Hygieia richt zich graag op actuele en maatschappelijk relevante onderwerpen die in de studie onderbelicht blijven, maar wel van belang zijn bij het uitoefenen van een professie op het gebied van volksgezondheid, voedselveiligheid en dierwelzijn. Hygieia probeert onderwerpen te belichten door professionals en studenten van verschillende vakgebieden uit te nodigen om hun kennis te verdiepen of te verbreden en de multidisciplinaire discussie aan te gaan.

Ons motto: "voor mens én dier!"

Excursie Visafslag

HYGIEIA

Heb je altijd al willen weten hoe vis wordt verhandeld op een visafslag? De massa's vers gevangen vissen bij elkaar en de hygiëne op een visafslag.

Binnenkort organiseert Hygieia een excursie naar de visafslag van Scheveningen. We zullen daar een rondleiding krijgen waarin ons van alles verteld zal worden over visserij, het leven van een visser, het schoon maken en de verwerking van vis en natuurlijk het veilen van de vis, maar de nadruk zal liggen bij de hygiëne tijdens de verwerking van de vis.

Nadere informatie volgt

